

LANGS DE AFGROND

Colofon

ISBN: 978 94 6365 479 1

1e druk 2022

© 2022, André Dierick

Exemplaren zijn te bestellen via de boekhandel
of rechtstreeks bij de uitgeverij:

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Foto auteur: Ria Swart

Dit verhaal is gebaseerd op ware gebeurtenissen. Een aantal uitwerkingen zijn bedacht. Alle echte namen zijn veranderd.

Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

LANGS DE AFGROND

André Dierick



INHOUD

Inleiding	7
1. Samenspraak	9
2. Jonge jaren	19
3. Weg uit Polen	31
4. In Nederland	38
5. Gebruik	45
6. Communicatie	53
7. Poolse herinneringen	61
8. Leven omgooien	67
9. Vijf woonplekken	75
10. Terugval	83
11. Verblijf in Portugal	92
12. Behandeling	99
13. Damage letters	107
14. Werk in Nederland	114
15. Roza	124
16. Zoutelande	131
17. Laatste leerpunt	139
18. Klus in Duitsland	144
19. Storingsdienst	151
20. Nieuw huis	160
21. Discjockey	167
22. Vader	175
23. Tweestrijd	181
Epiloog	189

INLEIDING

Tomasz keek me met vochtige ogen aan. Het was hem gelukt om eindelijk dat ene verhaal te vertellen. Lang aarzelen en steeds uitstellen was daaraan voorafgegaan. Hij wreef een paar keer over zijn ogen en toen verscheen plotseling een glimlach. Met die blik bleef hij me een poos aankijken. Ik had me zo laten meeslepen in zijn verhaal, dat ik niet direct wist hoe ik moest reageren. Veel van zijn eerdere verhalen hadden mij geraakt, maar deze keer was het anders. Als niet eerder begreep ik welke enorme weg hij had afgelegd.

SAMENSPRAAK

Hij was bijna achtentwintig toen ik hem leerde kennen en had zijn geboorteland Polen zes jaar eerder verlaten. Aanvankelijk vertelde hij me dat hij naar Nederland was gekomen, omdat hij dacht hier veel gelukkiger te kunnen worden dan in Polen. Later begreep ik dat er ook heel andere redenen waren waarom hij zijn land was ontvlucht. Ik was met hem in contact gekomen door het project Samenspraak waar ik al jarenlang met hart en ziel aan meewerkte. Het project was bedoeld om mensen met reeds enige ervaring in het spreken van de Nederlandse taal verder te helpen. Dat mijn contact met hem veel meer zou opleveren dan taalverbetering, kon ik toen nog niet vermoeden.

Na zijn aankomst in Nederland had Tomasz, met behulp van een speciaal uitzendbureau, snel een baan gevonden. Zijn vriend Björn, die hij kende uit Polen en die al een tijd in Nederland woonde en werkte, leende hem vijftig euro om de eerste boodschappen te kunnen doen, want met Poolse zloty's kwam hij niet ver. In de supermarkt zagen veel producten er anders uit dan in Polen. Na heel wat gemopper en lang zoeken vond Tomasz alles wat hij nodig had.

De eerste tijd sprak hij geen woord Nederlands. Dat was geen probleem, want zijn collega's kwamen ook allemaal uit Polen. Op de werkvloer werd vooral hun moedertaal gesproken. Als hij met zijn werkgever moest praten, deed

hij dit in het Engels. Na een tijd besloot hij toch werk te maken van het leren van de Nederlandse taal. Hij voelde zich herhaaldelijk ongemakkelijk. Veel van wat hij buiten het werk hoorde, begreep hij niet. Zo zou hij nooit volledig aan de samenleving kunnen meedoen. Na een paar cursussen, bij heel verschillende docenten, voelde hij zich al veel prettiger in de omgang met mensen. Echt vlot converseren lukte echter nog niet zo best.

Op internet vond hij informatie over een project dat hem wel aansprak. Het heette Samenspraak. De hulp die daar geboden werd, bestond uit een wekelijks gesprek van een uur met een vrijwilliger. Ik was bij dat project vrijwilliger en ook mede-coördinator. Samen met een vrouwelijke collega hield ik intakegesprekken, regelde de koppelingen en verzorgde de administratie en de contacten met de deelnemers.

De koppeling met Tomasz was overigens anders gegaan dan normaal. In het begin van de coronatijd, in maart 2020, lag het project Samenspraak namelijk stil. Het coronavirus had in de hele wereld meedogenloos toegeslagen. Door de overheid waren talrijke maatregelen afgekondigd die de contactmogelijkheden sterk beperkten waardoor er geen intakegesprekken konden worden gehouden. Tomasz vond het vervelend dat daardoor zijn plan niet door kon gaan. Hij benaderde mij met een e-mail. Hij vroeg of hij ondanks alles toch geholpen kon worden. Ik bedacht een alternatief en regelde een inschrijving door met hem te skypen. Daarna wilde ik via het beeldscherm met hem gaan werken. Hij was daar blij mee. Ik vond het een uitdaging en moest naar creatieve manieren zoeken om hem te helpen. Ik gaf hem telkens taalopdrachten die hij vooraf moest maken en die we

dan samen in een skypegesprek nakeken. Conversatie, het uitgangspunt van Samenspraak, kwam dan vanzelf aan bod. Ik had als eerste opdracht een simpel onderwerp bedacht waar hij wellicht makkelijk over zou kunnen schrijven.

Wil je eens schrijven over je familie? Over je vader en moeder, en heb je broers of zussen? Of over andere familieleden waar je een speciale band mee hebt?

‘Mijn familie is groot, het gezin waar ik uit kom niet. Ik vind dat jammer. Ik zag bij vriendjes thuis dat een groot gezin heel gezellig kon zijn. Van mijn ouders heb ik helaas alleen mijn moeder nog. Mijn vader is in 2013 aan kanker overleden. Hij was een aardige en een heel sympathieke man. Ik vond hem de meest intelligente persoon die ik ooit heb ontmoet. Toen ik jong was, wist hij op elke vraag die ik hem stelde een antwoord. Hij hielp mij altijd met mijn huiswerk en mede dankzij hem had ik goede cijfers op school. Hij was voorman van een bakkerij in onze stad. Hij werd daar zeer gewaardeerd. Er werkten ongeveer tien personen waardoor de bakkerij tot de middelgrote bedrijven hoorde.

Mijn vader is gestorven toen ik amper eenentwintig was. Ik mis hem dus al vanaf een veel te jonge leeftijd. De oorzaak van zijn dood was een tumor op zijn lever die niet operationeel verwijderd kon worden. De maanden voor zijn sterven heeft hij ontzettend veel geleden. De strijd om te kunnen overleven heeft hij manmoedig gestreden, maar helaas uiteindelijk toch verloren. Ik vroeg me eigenlijk pas jaren na zijn dood af – ik was destijds erg met mezelf bezig – waar hij die kracht vandaan heeft gehaald. Zijn liefde

voor mijn moeder en de zorgzaamheid voor allen in zijn omgeving hebben daar zeker een rol in gespeeld.

Mijn moeder is zestig jaar en heeft zes broers en zussen. Ze gaat dit jaar met pensioen. Vrouwen mogen in Polen met pensioen als ze zestig zijn. Dat is best vroeg, maar het is heel goed voor haar. Zij heeft haar hele leven hard gewerkt en is dus aan een welverdiende rust toe. Tijdens haar werkzame leven werkte ze net als mijn vader in een bakkerij. Daar heeft ze hem voor het eerst ontmoet. Ik heb haar altijd een aardige, lieve en verantwoordelijke vrouw gevonden. Toch botsten onze meningen weleens en maakten we soms ruzie. Misschien schrijf ik daar later nog over.

Ik heb geen zussen, wel een broer en schoonzus. Zij hebben een zoontje van twaalf jaar. Mijn broer is met zijn zesendertig jaar acht jaar ouder dan ik. Hij won altijd met armpje drukken, ik vond dat niet eerlijk. Door het verschil in leeftijd was hij natuurlijk veel sterker. Hij is teamleider bij een vestiging van een firma die landbouwmachines verkoopt. Jammer genoeg is hij dit jaar gescheiden van zijn vrouw. Dat is ook heel naar voor hun zoontje. Hij voelt zich opgejaagd door telkens bij de een en dan weer bij de ander te wonen. Ik heb een speciale band met mijn neefje, omdat ik zijn peetoom ben. Hij is een knappe en slimme jongen. Door de moderne communicatiemiddelen heb ik regelmatig contact met hem. Zoals zoveel kinderen van die leeftijd vindt hij computers en spellen erg leuk. Maar hij brengt niet al zijn vrije tijd achter de computer door. Hij heeft een heel lief hondje waar hij helemaal weg van is. Hij besteedt veel aandacht aan het beestje en probeert hem trucjes te leren wat niet altijd lukt. Zo, dat is in het kort mijn familie.'

Het viel me op dat Tomasz alles zo openhartig had opgeschreven. Hij kende mij alleen van enkele keren skypen. Ik vond het prettig dat er op korte termijn al een zekere vertrouwensband was ontstaan. Ik had daarbij de indruk dat Tomasz zijn verhaal graag kwijt wilde en dat dit daar slechts het begin van was. Ook in het schrijven zelf was hij niet terughoudend. Gevolg was wel dat er menige taalfout in zijn werk zat en dat de zinsbouw meer op de Engelse taal dan op de Nederlandse was gebaseerd. Ik vermoedde dat hij vanuit het Pools eerst in het Engels dacht en er daarna Nederlands van probeerde te maken. De Engelse taal beheerste hij goed. Het zou nog een hele klus worden om de Nederlandse taal voortdurend als uitgangspunt te nemen. Ik was gemotiveerd om hem daar goed bij te helpen. De eerste indruk die ik van hem had, was dat hij best leergierig was. Hij had al vóór de afgesproken tijd zijn taalopdracht uitgevoerd.

Al na het doornemen van die eerste opdracht was ik heel tevreden met de aanpak die we hadden afgesproken. Het werken met Skype zou beslist een succes kunnen worden. Gelukkig was Tomasz tolerant in het opnemen van kritiek. Hij moedigde me zelfs aan om de fouten uitvoerig te behandelen. Afhankelijk van de duur van de maatregelen die van kracht waren in de coronatijd, zou onze werkwijze best vol te houden zijn. Overigens spraken we af dat ik naast het corrigeren zijn werk uiteindelijk ook zou herschrijven tot goed lopende verhalen. Al zou dit vooralsnog onder ons blijven, zou het resultaat voor hem leerzaam en voor anderen informatief moeten zijn. We zouden later wel zien of ik er een boek van zou maken. Ik had inmiddels alweer enkele taalopdrachten in de vorm van vragen voor hem bedacht.

Het is een goede taaloefening om informatie te geven in een vreemde taal. Wil je daarom schrijven over de stad waar je geboren bent en gewoond hebt?

‘Ik ben geboren op 2 juni 1992 in een kleine stad in de Poolse provincie Wielkopolska. Van die eerste tijd weet ik natuurlijk niets. Mijn moeder vertelde me later wel dat ik een rustige baby was die weinig hilde en ook als kleuter was ik niet lastig. Van de jaren daarna herinner ik me dat ik altijd met veel plezier in mijn geboortestad heb gewoond. Ik ben er naar de basisschool en middelbare school gegaan en heb er geleefd, gespeeld, geravot, kwajongensstreken uitgehaald, gewerkt en veel meegemaakt waar ik later nog wel over zal schrijven. Mijn geboortestad ligt op ongeveer twintig kilometer afstand van Poznań, de hoofdstad van de provincie. Ondanks die betrekkelijk korte afstand kwamen we daar eigenlijk zelden, omdat we alles wat we nodig hadden in onze stad konden vinden.

De stad heeft een rijke geschiedenis. Wij hadden op de basisschool een leraar, meester Mikolaj, die graag over die geschiedenis vertelde. Hij deed dat met veel hartstocht. Met zijn harde stem had hij sowieso geen probleem om iedereen naar elk woord te laten luisteren. Voor dagdromen kreeg niemand de kans. Zo leerde ik dat de stad al in de middeleeuwen bestond. In de buurt ervan zijn reeds archeologische vondsten gedaan uit de tiende eeuw. Brokstukken die een beeld gaven van de gebruiksvoorwerpen uit die tijd.

De eerste bescheiden ontwikkeling van de stad vond echter pas plaats in de dertiende eeuw. De meester vertelde

uitvoerig over het groeien van de steden in die tijd. Belangrijk daarbij was de ligging van een stad, zoals mijn geboortestad, langs de handelsroute van Poznań naar Naklo. Kooplieden op doorreis legden er vaak aan en probeerden een deel van hun waar aan de man te brengen. In de stadsherberg waar ze verbleven was het dikwijls een vrolijke boel. Details daarover kregen we niet te horen. Daar waren we kennelijk nog te jong voor. De dag na zo'n gezellige avond reisden de kooplieden weer verder.

In de veertiende eeuw werden al stadsrechten verworven. Van een echte ontwikkeling was pas sprake in de zeventiende eeuw. De stad werd, doordat er zoveel ambachtslieden waren, een centrum van welvaart en rijkdom. In de achttiende eeuw werden privileges verleend voor beurzen en konden zich er kleermakers vestigen. Eind achttiende eeuw liep het aantal inwoners naar de duizend. Velen van hen hielden zich toen bezig met handel en ambachten en slechts een klein gedeelte met landbouw.

Meester Mikolaj maakte zijn geschiedenislessen boeiend door er allerlei verhalen bij te slepen. Wij konden die vertellingen natuurlijk niet op echtheid controleren. Spannend waren ze in elk geval wel. Hij vertelde uitgebreid over veldslagen en spectaculaire ontsnappingen van schurken die de stad in het verre verleden onveilig hadden gemaakt. Die boeven werden uiteindelijk toch weer opgepakt. Hun lot was om in diepe kelders levenslang opgesloten te worden met alleen water en brood. Ik weet nog dat ik honger had gekregen van dat verhaal en in de eerste pauze mijn broodtrommeltje al leeg heb gesmuld.

Ook spannend was de manier waarop de meester vertelde over de verwoesting van de stad door een brand in 1817. Alle bewoners werden ingeschakeld om emmers water aan elkaar door te geven. Veel bewoners vonden de brand zo spannend dat er veel water uit de emmers klotste voordat het vuur werd bereikt. Helaas kon niet worden voorkomen dat nagenoeg de hele stad werd verwoest. Gelukkig vielen er geen doden en konden veel huisdieren worden gered. Veel inwoners verhuisden na de brand naar andere plaatsen. De huizen die later weer zijn gebouwd, waren opgetrokken uit ongebakken stenen die nu nog voor een deel terug te vinden zijn in oude gebouwen. In de negentiende eeuw ontwikkelde de stad zich verder met ambachten, diensten, handel en ontstond er rondom ook meer landbouw. In die tijd werden er honderden kilo's boter naar Berlijn gestuurd als opbrengst van de sterk ontwikkelde landbouw.

Er vestigden zich ook verschillende distilleerderijen, een steenbakkerij, lakenfabrieken, leerlooierijen en twee papierfabrieken. Ook kwamen er voorzieningen als een postkantoor, een telegraafstation en een kredietvereniging. Er werd een ziekenhuis gebouwd met plaats voor dertig bedden, en er hadden zich inmiddels een dokter, een chirurg en een apotheek gevestigd. De meester vertelde met trots dat hij een afstammeling was van die chirurg. Wij moesten dat geloven, ook al werd zijn naam iets anders geschreven dan de naam van die chirurg, waar een straatnaam naar was vernoemd.

De droge stof, over weetjes die ons minder interesseerden, werd opgesmukt met verhalen over heibel tussen de bewoners over stank van de leerlooierij en over het voortrekken van

rijke bewoners bij doktersbehandelingen. Wij keken twee keer in de week uit naar de geschiedenisles met die verhalen. Ze hebben het hele schooljaar geduurd. Bij het vertellen over de twintigste eeuw werd de meester terughoudender. Over het begin van die eeuw was hij nog enthousiast en vertelde hij dat er een directe spoorverbinding met Poznań en Wągrowiec was aangelegd, wat gunstig was voor de verdere ontwikkeling van de stad. Die ontwikkeling werd onderbroken door de Eerste Wereldoorlog en later door de opstand in Groot-Polen. De verarmde en verwoeste stad werd daarna nauwelijks herbouwd.

Ook de Tweede Wereldoorlog bracht veel ellende. De verhalen, die meester Mikolaj daarover vertelde, brak hij meestal al na enkele minuten af, omdat hij daar zichtbaar moeite mee had. Veel familieleden, vrienden en bekenden van zijn ouders en grootouders hadden namelijk tot de bijna zes miljoen Poolse burgers gehoord die in de oorlog zijn omgekomen. Ruim de helft van die slachtoffers was van joodse afkomst zoals tientallen inwoners die naar een concentratiekamp zijn vervoerd en nooit meer zijn teruggekomen. Op momenten dat hij zich dat herinnerde, moesten we plotseling onze rekenschriften tevoorschijn halen. Ik heb weleens gezien dat hij dan stiekem een flesje uit zijn bureaulade haalde en daar een paar slokken uit nam.

Uit andere informatiebronnen weet ik dat de stad na de bevrijding in januari 1945 voortvarend heeft gewerkt aan de reorganisatie van het sociale en economische leven. Enkele tientallen jaren daarna was de bevolking reeds verdubbeld. Er werden veel meer gezinswoningen gebouwd. Een deel van die flats was speciaal bedoeld voor werknemers die bij de

overheid in dienst waren. Mijn vader hoorde daar ook bij en kreeg een appartement toegewezen met een groot balkon waar mijn moeder de hele zomer veel bloemen op verzorgde.

Vanaf de eeuwwisseling zijn er veel eengezinswoningen gebouwd met diverse architectuur en liep het inwoneraantal op naar meer dan vijftienduizend. Ook werd er veel gerenoveerd en verbouwd en werden veel saaie huizenblokken voorzien van een nieuwe levendige gevel. Ik vind dat de stad sindsdien een veel beter aanzien heeft gekregen. En juist op dat moment heb ik mijn geboortestad voorgoed verlaten.'

2.

JONGE JAREN

Ik ben ook best nieuwsgierig naar je jeugdherinneringen. Wil je daar eens over schrijven?

‘Ik wil wel over mijn jonge jaren schrijven. Misschien vind je niet alles de moeite waard. Zie maar, en als je toch meer wilt weten, vraag er maar naar.

Mijn ouders hebben altijd hard gewerkt. Toen ik klein was, bracht mijn moeder me elke ochtend naar de kinderopvang en ’s middags haalde mijn vader me weer op. Ik heb daar alleen maar vrolijke herinneringen aan, zoals het spelen met vriendjes. Eigenlijk weet ik niet of die herinneringen allemaal wel kloppen. Het is zo lang geleden en ik was nog zo jong. Vreemd genoeg herinner ik me wel heel duidelijk het moment dat ik naar de grote school moest. Ik had van mijn oudere broer verhalen gehoord waardoor ik dacht dat het er niet zo leuk zou zijn. Je mocht er niet spelen en moest urenlang keurig rechtop in een bankje zitten. Ik weet nog hoe ik er aan de hand van mijn moeder naartoe werd gebracht. Ze sleurde me eigenlijk een beetje met zich mee en zorgde ervoor dat ik haar niet kon ontglippen, want ze wist dat ik dat zou willen doen. Ik zei tegen haar dat ik buikpijn had en misschien wel moest overgeven. Ze trok zich daar niets van aan, omdat ze dacht dat het aanstellerij was.

Omdat ze mij tot het laatst niet vertrouwde, verliet ze het schoolplein pas toen ik veilig in een rij kinderen was

opgenomen. Ik hield wel mijn tranen in, want ik was opgevoed om altijd een grote jongen te zijn. Zonder naar mijn moeder om te kijken, liep ik in de rij mee naar binnen. Ik vond de lucht in de grote gang heel vreemd en meende daar pas echt buikpijn te krijgen. Het lawaai van alle kwebbelende kinderen kwam ook erg onrustig over. Eenmaal in de klas werd het gelukkig stil en voelde ik me weer een beetje normaal worden. Plezier in het naar school gaan heeft het al vrij snel gewonnen van mijn aanvankelijke tegenstribbelen.

Ik maakte heel makkelijk vrienden op de basisschool, net als bij de kinderopvang. Ik was duidelijk de sterkste en won bijna altijd bij spelletjes. In de gymnastiekles klom ik heel snel in de wandrekken en maakte vogelnestjes in de ringen. Andere kinderen waren daar dikwijls jaloers op. Thuis keek ik meestal naar de televisie of vermaakte me met mijn speelgoed. Ik besteedde ook veel tijd aan mijn hondje. Het was een heel aanhankelijk beestje. Als ik thuiskwam uit school rende hij naar me toe en kwispelstaartte net zolang tot ik mijn hand uitstak en hij me een pootje kon geven. Dat kon hij eindeloos herhalen. Soms vond het beestje dat ik dat te snel beu was en bleef hij tegen me opspringen totdat ik hem met iets lekkers naar zijn mand lokte.

Van de leraren van de basisschool herinner ik me vooral meester Mikolaj en een lerares met de naam Halina. De verhalen van meester Mikolaj over boeven die opgesloten werden probeerden we na te spelen in de bossen. We gebruikten houten sabels en maakten een gat in de grond met takken erover als gevangenis. Helaas waren er dan altijd moeders die kwamen zeuren dat hun zoon was geslagen en